Цю історію можна однаковою мірою вважати як трагічною, так і комічною. Одному з її учасників вона коштувала здорового глузду, іншому — мені — незначної втрати крові, ще одна людина постала перед судом. І все ж вона має в собі й деякі комічні риси. А втім, судіть краще самі.

Я добре пам’ятаю час, коли все це сталося: саме того місяця Холмс відмовився від дворянського титулу за заслуги, про які я, можливо, ще коли-небудь розповім. Зараз я згадую про це лише між іншим, бо становище партнера й вірного друга зобов’язує мене остерігатись щонайменшої нескромності. Але я повторюю: саме ця обставина дозволяє мені пригадати час, коли це сталося, — був кінець червня 1902 року, невдовзі по закінченні Бурської війни. Холмс тоді кілька днів не підводився з ліжка, — часом таке траплялося з ним, — але того ранку він з’явився до мене з довгим списаним аркушем паперу в руці й веселими вогниками в суворих сірих очах.

— Ось вам нагода трохи заробити, Ватсоне, — мовив він. — Ви чули коли-небудь прізвище Ґаррідеб?

Я відповів, що не чув.

— Отож коли вам пощастить відшукати де-небудь хоч одного Ґаррідеба, то дістанете гарні гроші.

— Тобто як?

— О, це довга історія, і до того ж досить цікава. Я й не знаю, чи траплялося нам серед усіх наших загадок та заплутаних історій щось оригінальніше. З хвилини на хвилину сюди має завітати один чолов’яга, якому ми влаштуємо допит, а доти я нічого не розповідатиму. Візьмімося поки до самого імені.

Поряд зі мною на столі лежав телефонний довідник, і я почав гортати його сторінки, не дуже сподіваючись на успіх. Але, на мій подив, химерне прізвище одразу виявилось на належному місці! Я переможно вигукнув:

— Ось, Холмсе! Дивіться!

Холмс узяв книжку з моїх рук.

— "Н.Ґаррідеб, Вест-Енд, Літл-Райдер-стрит, 136", — прочитав він. — Пробачте, що мушу засмутити вас, Ватсоне, але цей чоловік мені вже відомий. Ось його адреса на листі. Нам потрібен інший, до пари цьому.

Увійшла місіс Хадсон з візитною карткою на таці. Я взяв картку й уважно поглянув на неї.

— Іще один! — здивовано вигукнув я. — Але ім’я вже інше: "Джон Ґаррідеб, адвокат, США, Канзас, Мурвіл".

Холмс подивився на картку і посміхнувся.

— На жаль, Ватсоне, доведеться пошукати ще раз, — відповів він. — Цей джентльмен також бере участь у грі, хоч я, правду кажучи, й не сподівався побачити його так швидко. Маю надію, що він розповість нам дещо цікаве.

За хвилину відвідувач уже стояв у кімнаті. Містер Джон Ґаррідеб, адвокат, був низенький кремезний чоловік із круглим, свіжим, чисто виголеним обличчям, — справжній американський ділок. З опецькуватого, як у дитини, обличчя не сходила широка усмішка, і це надавало йому вигляду ще зовсім молодої людини. Але мене по-справжньому вразили його очі. Мені нечасто доводилося бачити очі, які так виразно промовляли б про постійну напругу внутрішнього світу людини, — такими настороженими були вони, так швидко реагували на

кожну нову думку. Говірка в містера Ґаррідеба була американська, але мова — чиста, без простакуватих словечок.

— Містер Холмс? — запитав він, оглядаючи по черзі нас обох. — О, так, звичайно! Вас, дозвольте зауважити, легко впізнати за вашими фотографіями. Сподіваюся, ви вже одержали лист від мого однофамільця Натана Ґаррідеба?

— Сідайте, прошу, — мовив Шерлок Холмс. — Нам треба дещо з вами обміркувати. — Він узяв зі столу аркуш списаного паперу. — Ви, безперечно, той самий містер Джон Ґаррідеб з Америки, про якого згадується в листі. Але ви, здається, вже давненько живете в Англії?

— Звідки ви взяли це, містере Холмсе? — У виразних очах відвідувача майнула тінь підозри.

— Ваш одяг — англійського виробництва.

Містер Ґаррідеб вимушено засміявся.

— Я читав про ваші штучки, містере Холмсе, але ніколи не думав, що ви застосуєте їх до мене. Як ви це підмітили?

— Крій плечей у вашому піджаку, носаки ваших черевиків, — хіба тут можна помилитися?

— Гаразд, гаразд. Я й не знав, що виглядаю як справжнісінький англієць. Нещодавно деякі справи примусили мене переїхати сюди, через те все на мені, як ви помітили, лондонське. Але ваш час, напевно, дорогоцінний, і ми зібралися тут не задля розмови про мої черевики чи шкарпетки. Може, перейдемо до папірця, який ви тримаєте в руці?

Холмс чимось дратував нашого відвідувача: його опецькувате обличчя зовсім утратило недавню привітність.

— Не поспішайте! Не поспішайте, містере Ґаррідебе, — заспокійливо промовив мій друг. — Доктор Ватсон може підтвердити, що мої незначні відхилення від теми тільки допомагають якнайшвидше вирішити справу. Але чому містер Натан Ґаррідеб не прийшов разом з вами?

— На якого біса він уплутав вас у все це?! — вигукнув відвідувач, несподівано спалахнувши гнівом. — Яке, хай йому грець, вам до нього діло? Двоє джентльменів обговорюють свої професійні інтереси — і раптом одному з них навіщось знадобився детектив! Заходжу до нього сьогодні вранці й дізнаюся, яку штуку він мені утнув. Через те я й прийшов сюди. Одне слово, ця його витівка мені не до вподоби!

— Вона вам анітрохи не зашкодить, містере Ґаррідебе. Містер Натан Ґаррідеб просто виявив наполегливість, аби довести цю справу до кінця, однаковою мірою важливого для вас обох. Він знав, що я маю змогу добувати потрібні відомості, от і звернувся до мене.

Гнівне обличчя нашого відвідувача поволі злагідніло.

— Ну, якщо так, то інша річ, — мовив він. — Коли я зайшов уранці до старого і він розповів мені, що запросив детектива, я негайно записав адресу — і чимдуж до вас. Не хочу, щоб поліція лізла в мої приватні справи. Але якщо ви й справді беретеся допомогти нам знайти потрібну людину, то я не заперечую.

— Саме так, — відказав Холмс. — А тепер, сер, коли ви вже тут, ми хотіли б почути про все це з ваших уст. Мій друг не знає жодної подробиці тієї справи.

Містер Ґаррідеб кинув на мене не дуже дружній погляд.

— А нащо йому це знати? — спитав він.

— Ми звичайно працюємо разом.

— Ну що ж, у мене немає підстави щось від вас приховувати. Переповім усе якомога стисліше. Якби ви народилися в Канзасі, я б не пояснював вам, хто такий Александер Гамільтон Ґаррідеб. Він надбав солідний капітал на нерухомому майні, та ще гендлював пшеницею на біржі в Чикаго. А землі накупив стільки, що її вистачило б на ціле ваше графство, — і все на берегах річки Арканзас, на захід від Форт-Доджа: там і пасовиська, і будівельний ліс, і орна земля, й копальні — все, що може приносити добрі прибутки власникові.

Ані родичів, ані друзів у нього не було, — я, в усякому разі, про них не чув. Але він був дуже гордий із того, що носить таке рідкісне прізвище. Це й звело нас докупи. Я тоді служив адвокатом у Топіці, коли цей старий якось з’явився в мене. Він так радів, що зустрів ще одну людину з таким прізвищем! Отож і вирішив будь-що дізнатися, чи є десь у світі й інші Ґаррідеби. "Знайдіть мені хоч одного!" — благав він мене. Я відповідав, що я — людина заклопотана, не маю часу розшукувати Ґаррідебів. "Нічого, — відказав він, — ви за це візьметесь, якщо мені вдасться зробити те, що я задумав". Я тоді вирішив, що старий жартує, однак невдовзі переконався: в його словах був глузд.

Після цієї розмови не минуло й року, як він помер і залишив такий дивний заповіт, якого в Канзасі ще ніхто не реєстрував. Усю свою власність він поділив на три частки й одну з них заповів мені — з умовою, якщо я знайду ще двох Ґаррідебів, котрі теж стануть його спадкоємцями. Це ж рівно по п’ять мільйонів доларів на кожного! Але жоден з нас не одержить ні цента, доки ми всі троє не зберемося разом.

Все це було таке заманливе, що я покинув свою адвокатську практику і взявся до пошуків Ґаррідебів. У Сполучених Штатах їх більше немає. Я прочесав усю країну, як то кажуть, найтоншим гребінцем, але не виявив жодного Ґаррідеба. Тоді я вирушив до Старого Світу й раптом побачив це прізвище у лондонському телефонному довіднику! Два дні тому я відвідав Натана Ґаррідеба і про все йому розповів. Однак він зовсім самотній, як і я, — тобто сестри в нього є, але серед чоловіків — жодного родича. А заповіт вимагає, щоб були три чоловіки. Отже, як

бачите, одне місце в списку претендентів на спадщину досі вільне, і якщо ви допоможете нам його заповнити, то отримаєте гарну винагороду за таку послугу.

— Що, Ватсоне, — усміхнувшись, звернувся до мене Холмс, — хіба я не казав вам, що це цікава історія? А вам, сер, я радив би передусім дати оголошення в газети.

— Я вже це робив, містере Холмсе. І все марно.

— Ні, любий мій друже, ця загадка справді курйозна. Гадаю, за неї варто взятися на дозвіллі. До речі, цікаво, що ви з Топіки. Колись я листувався з одним тамтешнім джентльменом, — нині вже покійним, — на ім’я доктор Лізандер Старр, який був там мером у 1890 році.

— Наш старий доктор Старр! — вигукнув відвідувач. — Його ім’я й досі там шановане. Гаразд, містере Холмсе; мені здається, що з вами варто підтримувати зв’язки. За день-два я, напевно, подам про себе звістку.

Після цих слів наш американець уклонився й вийшов.

Холмс запалив люльку і якийсь час сидів мовчки, дивно усміхаючись сам до себе.

— То що? — запитав я врешті.

— Дивовижна річ, Ватсоне, просто дивовижна!

— Що саме?

Холмс вийняв цибух з рота:

— Я не візьму втямки, Ватсоне, навіщо цей джентльмен стільки нам набрехав? Я трохи не спитав його про це відверто: іноді пряма атака — найкраща тактика. Але врешті вирішив зробити йому приємне: хай думає, що добре піддурив нас. Чоловік в англійському піджаку, до того ж із протертими ліктями, у поношених штанях, що випнулися мішками на колінах після кількарічного вжитку, — і він, судячи з цього листа і його ж таки слів, — американський провінціал, що тільки недавно прибув до Лондона! Ніяких оголошень у газетах я не бачив, — а ви ж знаєте, що я ніколи не проминаю жодного з них: це надійне прикриття, коли треба підняти дичину. Хіба я проґавив би такого фазана? І ніякого доктора Лізандера Старра з Топіки я ніколи не знав. Одне слово, куди не глянь, усюди самісінькі вигадки. Він, як на мене, й справді американець, але майже забув свою говірку, проживши кілька років у Лондоні. Яку гру він веде, які справжні причини цих безглуздих пошуків Ґаррідебів? До нього слід придивитись: якщо це шахрай, то, безперечно, дуже кмітливий і винахідливий. Треба з’ясувати, чи інший наш Ґаррідеб теж не авантурник. Зателефонуйте йому, Ватсоне.

Я набрав номер і на іншому кінці дроту почув тонкий, тремтливий голос:

— Так, так, я містер Натан Ґаррідеб. Чи є біля вас містер Холмс? Я хотів би сказати кілька слів містерові Холмсу.

Мій друг узяв слухавку, і я почув звичайну уривчасту розмову:

— Так, він був тут. Ви, здається, не дуже добре його знаєте... Коли ви познайомилися? Лише два дні тому?! Так, так, звичайно, пропозиція заманлива... Чи будете ви вдома цього вечора? А ваш однофамілець не обіцяв завітати до вас?.. Гаразд, я хотів би побалакати з вами без нього... Зі мною буде доктор Ватсон... Як я зрозумів з вашого листа, ви нечасто залишаєте своє помешкання... Отже, ми будемо у вас близько шостої години. Американського адвоката повідомляти про це не треба... Чудово. До зустрічі!

На землю спадали чудові весняні сутінки, і навіть маленька вуличка Літл-Райдер-стрит, що недалеко від сумнозвісної старої Тайбернської шибениці[41] відходила від Еджвер-Роуд, здавалася неначе золотавою під скісним промінням надвечірнього сонця. Потрібний нам будинок виявився великою старомодною спорудою доби перших Георгів; його рівний цегляний фасад прикрашали лише двоє великих вікон на першому поверсі. Саме на цьому поверсі і мешкав наш клієнт; обидва вікна, до речі, належали до тієї великої кімнати, де він проводив свої вільні од сну години. Коли ми наблизилися до дверей, Холмс звернув мою увагу на маленьку мідяну дощечку з уже знайомим дивним прізвищем.

— Їй уже кілька років, Ватсоне, — зауважив він, розглядаючи потемнілу мідь. — Прізвище, в усякому разі, справжнє. На це слід зважати.

В будинку були тільки одні сходи, й на стіні передпокою висів список з переліком установ та прізвищ приватних мешканців. Родинних помешкань тут не було; це більше скидалося на пристановище прихильників богемного життя. Наш клієнт сам відчинив нам двері, попросивши вибачення за те, що покоївка о четвертій годині вже йде додому. Містер Натан Ґаррідеб виявився довготелесим, сухим і лисим джентльменом років шістдесяти. Обличчя його здавалося неживим, через потемнілу шкіру, як у кожної людини, що веде малорухливий спосіб життя. Великі круглі окуляри й козяча борідка разом з похилими плечима видавали в ньому цікаву й надзвичайно допитливу людину. Взагалі він справляв враження дивака, до того ж симпатичного.

Кімната мала такий самий химерний вигляд, як і її власник. Вона нагадувала невеличкий музей: простора, з поличками й шафами біля стін, набитими всілякими речами, що стосувалися геології та анатомії. Обабіч дверей висіли скриньки з метеликами та іншими комахами. Посеред кімнати на широкому столі лежала купа різноманітних камінців, з яких стриміла бронзова трубка мікроскопа. Озирнувшись навколо, я був вражений широтою захоплень господаря. Тут були скриньки зі старовинними монетами та велика колекція кремінного знаряддя.

Навпроти, під стіною, в кутку стояла велика шафа з якимись закам’янілими кістками, а вгорі на ній вишикувалися зліпки з черепів з написами: "неандерталець", "гайдельберзька людина", "кроманьйонець" і так далі. Цей джентльмен, мабуть, студіював одразу кілька наукових дисциплін. Стоячи зараз перед нами, він шматочком замші полірував якусь монету.

— Сиракузька, періоду розквіту, — пояснив він, показуючи на неї. — Пізніше їхня якість дуже занепала... Найкращі зразки я вважаю неперевершеними, хоча дехто й віддає перевагу александрійській школі... Зараз я знайду стілець для вас, містере Холмсе. Дозвольте мені забрати з нього ці кістки. А ви, сер... так, докторе Ватсоне... будьте такі ласкаві, пересуньте сюди цю японську вазу. Тут ви бачите все, що стало сенсом мого скромного життя. Хоч лікар і картає мене, що я майже ніколи не виходжу з кімнати, але навіщо я залишатиму те, що так вабить мене до себе? Запевняю вас, що ретельне упорядкування кожної з цих шаф забирає в мене щонайменше три місяці.

Холмс із цікавістю роззирнувся на всі боки.

— Ви й справді ніколи не виходите з дому? — запитав він.

— Часом виїжджаю на аукціони до Сотбі[42] чи до Крісті[43]. А взагалі дуже рідко залишаю свою кімнату. Здоров’я моє не таке вже й міцне, а досліди поглинають усі мої сили. Уявіть собі, містере Холмсе, як мене вразила — приємно, але все ж таки вразила — звістка про такий щасливий поворот долі! Потрібен лише один Ґаррідеб, щоб довести справу до кінця, і ми, звичайно, відшукаємо його. Я мав брата, однак він помер, а сестри до уваги не беруться. Але в світі мають бути й інші Ґаррідеби. Я чув, що ви розгадали найскладніші загадки, й вирішив звернутися до вас по допомогу. Цей американський джентльмен, звичайно, має слушність: слід було спершу порадитися з ним, проте я зробив, як вважав за краще.

— Гадаю, ви вчинили досить обачно, — сказав Холмс. — Але невже вам і справді хотілося б стати власником земель в Америці?

— Звичайно ж, ні, сер. Ніщо не примусить мене розлучитися з моїми колекціями. Та цей джентльмен пообіцяв мені викупити мою частку, коли нас затвердять як спадкоємців. Сума, яку дістане кожен з нас, — п’ять мільйонів доларів. Нині я маю змогу придбати декілька цікавих речей, які заповнили б прогалини в моїх колекціях, однак мені не вистачає на це кількох сотень фунтів. Ви тільки уявіть собі, скільки я зможу купити за п’ять мільйонів доларів! Я створю основу нового національного музею, стану Гансом Слоуном[44] нашого століття!

Очі його блищали за великими скельцями окулярів. Зрозуміло було, що містер Натан Ґаррідеб не пошкодує зусиль задля пошуків однофамільця.

— Я завітав до вас лише заради знайомства і в жодному разі не хотів би заважати вашим студіям, — мовив Холмс. — Я віддаю перевагу особистому знайомству з людиною, коли входжу з нею в ділові стосунки. Питань до вас у мене зовсім небагато, адже в моїй кишені лежить лист, де ви досить послідовно розповіли про все, і, до того ж, дещо я з’ясував з отим американським джентльменом. Як я зрозумів, до початку цього тижня ви й не чули про його існування?

— Саме так. Уперше цей джентльмен з’явився до мене у вівторок.

— А чи був він у вас сьогодні? Чи розповідав про свою зустріч зі мною?

— Так, він одразу прийшов до мене. Він так розлютився!

— А через що, по-вашому?

— Він чомусь сприйняв це як образу своєї честі. Але від вас повернувся веселим.

— Чи пропонував він якийсь план дій?

— Ні, сер, жодного.

— Ви давали йому якісь гроші? Або, може, він просив їх у вас?

— Ні, сер, жодного разу!

— Чи не помітили ви, що він має якусь особливу мету?

— Ні, крім тієї, про яку розповів мені.

— Ви повідомили його про нашу телефонну розмову?

— Так, повідомив.

Холмс глибоко замислився. Я бачив, що все це — дуже незрозуміла для нього загадка.

— Ви маєте якісь цінні речі в своїй колекції?

— Ні, сер. Я людина небагата. Це добра колекція, але нічого коштовного вона собою не являє.

— І ви не боїтеся грабіжників?

— Анітрохи.

— Як довго ви мешкаєте в цих кімнатах?

— Близько п’яти років.

Холмсів допит перервав енергійний стукіт у двері. Тільки-но наш клієнт відчинив їх, як до кімнати стрімко увійшов американський адвокат.

— Ось, подивіться! — вигукнув він, розмахуючи над головою газетою. — Я так і знав, що зустріну вас тут. Містере Натане Ґаррідебе, вітаю вас! Ви тепер багаті, сер. Наша справа дійшла до щасливого кінця. Усе залагодилося... Що ж до вас, містере Холмсе, то нам зостається лише попросити вибачення за те, що ми завдали вам зайвого клопоту.

Він передав газету нашому клієнтові, який здивовано став читати окреслене в ній оголошення. Ми з Холмсом нахилилися вперед і, зазирнувши через плече старого, прочитали:

"Говард Ґаррідеб.

Конструктор сільськогосподарських машин.

Снопов’язалки, жатки, ручні та парові плуги,

сівалки, борони, фургони та інше знаряддя.

Розрахунки за артизіанські свердловини.

Ґровнер-Білдінґ, Астон, Бірмінгем"

— Чудово! — задихаючись, вигукнув господар. — Ми знайшли третього!

— Я збирав відомості в Бірмінгемі, — сказав американець, — і мій тамтешній агент надіслав мені місцеву газету з цим оголошенням. Ми мусимо негайно закінчувати цю справу. Я написав тому чоловікові й попередив, що ви будете у його конторі завтра о четвертій годині.

— Ви хочете, щоб до нього поїхав саме я?

— А ви, містере Холмсе, як гадаєте? Чи не здається вам, що так буде розумніше? Уявіть собі — я, якийсь американець, з’являюся до нього з отакими казочками. З якої причини він мені віритиме? А от ви — англієць із солідною репутацією, вас він, звичайно, вислухає. Я міг би вирушити разом з вами, якщо бажаєте, але завтра в мене багато всякого клопоту, та я відразу приїду до вас, якщо виникнуть якісь непорозуміння.

— Гаразд, але я вже багато років не їздив так далеко...

— Дарма, містере Ґаррідебе. Я вже все з’ясував для вас. Виїдете о дванадцятій годині й після другої будете на місці. Надвечір встигнете повернутися додому. Єдине, що ви повинні зробити, — то це зустрітися з тим чоловіком, познайомити його з нашою справою й дістати письмове підтвердження, що він насправді існує. Боже мій! — із запалом додав він. — Якщо подумати, що я подолав таку відстань із самісінького серця Америки, то з вас вимагають не так уже й багато — поїхати лише за якусь сотню миль, аби владнати нашу справу!

— Безперечно, — погодився Холмс. — Як на мене, цей джентльмен має цілковиту рацію.

Містер Натан Ґаррідеб знизав плечима й зітхнув.

— Що ж, як ви наполягаєте, то я поїду. — Я, звичайно, не можу ні в чому відмовити вам, адже ви принесли в моє життя радість надії...

— Тоді згода, — мовив Холмс, — і одразу повідомте мене про все, тільки-но матимете таку змогу.

— Неодмінно, — відповів американець. — Гаразд, — додав він, поглянувши на годинник, — я мушу йти. А завтра, містере Натане, я проведу вас до бірмінгемського потяга. Нам не по дорозі, містере

Холмсе, ні? Тоді на все добре, і завтра ввечері ви, напевно, вже матимете про нас новини.

Я помітив, що обличчя мого друга проясніло, тільки-но американець вийшов із кімнати, й вираз розгубленості миттю зник.

— Я хотів би оглянути ваші колекції, містере Ґаррідебе, — мовив він. — Мені в моїй професії все може придатися, а ваша кімната — справжнє джерело знань.

Наш клієнт аж засяяв від задоволення, очі його зблиснули за скельцями великих окулярів.

— Я не раз чув, сер, про вашу високу інтелігентність, — сказав він. — Я готовий не відкладаючи показати вам усе, що вас цікавить.

— На жаль, зараз я не маю часу. Але всі ці предмети підписані й старанно впорядковані, тож я обійдуся і без ваших пояснень. Ви не будете заперечувати, якщо я відвідаю вашу кімнату завтра й огляну всі ці скарби без вас?

— Ні, що ви, прошу. Помешкання буде, звичайно, зачинено, але я залишу ключ у покоївки, місіс Сандерс. До четвертої години вона буде тут, унизу, й відчинить вам.

— Гаразд, саме завтра вдень я буду вільний. Було б непогано, якби ви переговорили з місіс Сандерс щодо ключа. До речі, хто ваші житлові агенти?

Це несподіване запитання здивувало нашого клієнта:

— Голловей і Стіл, на Еджвер-Роуд. А навіщо це вам?

— Я сам непоганий знавець архітектури, — сміючись, сказав Холмс, — але ніяк не можу визначити час спорудження цього будинку. Це доба Анни чи перших Георгів?

— Георгів, безперечно.

— Можливо. Але мені здається, що він давніший. А втім, це неважко з’ясувати. На все добре, містере Ґаррідебе, й бажаю вам щасливої дороги до Бірмінгема.

Житлове агентство містилося поряд, але контора була вже зачинена, і ми подалися додому на Бейкер-стрит. Лише після обіду Холмс повернувся до цієї теми.

— Нашу нескладну загадку майже розгадано, — сказав він. — Ви, напевно, вже уявляєте собі подальший розвиток подій.

— Але я не бачу тут ні початку, ні кінця!

— Початок уже досить чітко окреслений, а кінець побачимо завтра. Вам нічого не здалося дивним у цьому оголошенні?

— Так, слово "артезіанські" було надруковано з помилкою.

— То ви теж помітили? Вітаю, Ватсоне, це вже успіх. Але то не друкарська помилка: оголошення надруковане так, як його написано. Калічена англійська мова, але чиста американська говірка. До речі, артезіанські свердловини більше поширені в Америці, ніж в Англії. Так само й фургони. Це типове американське оголошення, подане начебто англійською фірмою. Що ви гадаєте з цього приводу, Ватсоне?

— Напевно, цей американський адвокат сам склав і подав оголошення. От тільки навіщо, не розумію.

— Причини можуть бути різні. Але головне зрозуміло — він хотів випровадити до Бірмінгема нашого старенького приятеля. Це не підлягає сумніву. Можна, звичайно, сказати сердезі, що він їде шукати вітра в полі, але, з іншого боку, місце дії краще очистити. Завтра, Ватсоне, є завтра, воно все розкаже про себе.

Уранці Холмс підхопився надзвичайно рано й кудись пішов. Перед сніданком він повернувся, і як на мене, досить заклопотаний.

— Це серйозніше, ніж я гадав, Ватсоне, — сказав він. — Мушу вас про це попередити, хоча й знаю напевно, що це лише піддасть вам охоти іти на ризик. Хто краще за мене знає мого друга Ватсона? Але нагадую вам — справа ця небезпечна.

— Це не перша небезпека, на яку ми наражаємося разом, Холмсе. І, сподіваюся, не остання. У чому ж вона цього разу?

— Ця справа дуже непроста. Я встановив особу містера Джона Ґаррідеба, адвоката. Він не хто інший, як Убивця Еванс, один з найжорстокіших злочинців.

— Боюся, що я й тепер нічого не розумію.

— Нічого дивного, люди вашої професії не мають звички утримувати в своїй пам’яті "Ньюґейтський довідник"[45]. Я заходив у Скотленд-Ярд до нашого приятеля Лестрейда. Іноді їм не вистачає кебети й уяви, але щодо ретельності й методичності рівних собі вони не знають. Отож мені і спало на думку погортати їхні довідники, пошукати в них нашого американського друга. І я справді знайшов у їхній галереї шахраїв його усміхнене опецькувате обличчя. Читаю: "Джеймс Вінтер, або Моркрофт, або Убивця Еванс". — Холмс витяг із кишені конверт. — Я дещо занотував із його досьє. "Вік — 44 роки. Уродженець Чикаго. Вчинив три вбивства в Сполучених Штатах. Завдяки впливовим політикам утік із в’язниці. 1893 року прибув до Лондона. У січні 1895 року вбив партнера під час гри в

карти в нічному клубі на Ватерлоо-Роуд. Сердега сконав, але свідки підтвердили, що сварку розпочав саме він. Особу вбитого було ідентифіковано як Роджера Прескота, відомого фальшивомонетника з Чикаго. 1901 року Убивця Еванс вийшов на волю. Нині перебуває під поліційним наглядом, постійно носить при собі зброю й не вагаючись застосовує її...". Отака, Ватсоне, наша пташка, — великий спритник, правду кажучи.

— Але яку гру він веде?

— Що ж, його наміри стають мені зрозумілими. Я заходив до житлового агентства. Наш клієнт, як мені підтвердили, мешкає там п’ять років. До того кімнати порожнювали цілий рік. Останнім їхнім мешканцем був джентльмен на прізвище Волдрон. Він несподівано зник і не залишив по собі ніяких даних. Зовнішні риси Волдрона в агентстві добре запам’ятали: це був високий смаглявий чоловік із бородою. До речі, Прескот, якого застрелив Убивця Еванс, теж згідно з довідниками був смаглявим бороданем. Як робоче припущення висуваємо думку, що саме Прескот, американський злочинець, займав колись кімнату, яку наш простакуватий приятель перетворив на свій музей. Отже, першу ланку в цій історії ми вже маємо.

— А наступна?

— Нам треба вирушити на його пошуки.

Він вийняв револьвер з шухляди й простяг його мені.

— Моя зброя теж зі мною. Можливо, наш друг із Дикого Заходу спробує виправдати своє прізвисько, отож ми повинні бути до цього готові. Відпочиньте з годинку, Ватсоне, а тоді, мабуть, і подамося на Літл-Райдер-стрит.

Рівно о четвертій годині ми знов опинилися в дивовижному помешканні Натана Ґаррідеба. Місіс Сандерс, покоївка, вже збиралася йти, але, анітрохи не вагаючись, відчинила нам; на дверях був автоматичний замок, і Холмс запевнив, що як слід перевірить його, коли ми виходитимемо.

Невдовзі ми почули, як грюкнули вхідні двері; потім за вікном промайнув капелюшок місіс Сандерс, — це означало, що на першому поверсі не залишилося нікого. Холмс швидко оглянув приміщення. Одна шафа стояла в темному кутку досить далеко від стіни, — за нею ми й сховались, і Холмс пошепки виклав мені свій план:

— Він, зрозуміло, хотів випровадити нашого симпатичного клієнта з цієї кімнати, але оскільки наш колекціонер ніколи звідси не виходить, довелося вигадати якийсь привід. Уся ця історія з трьома Ґаррідебами не має на меті нічого іншого. Треба визнати, Ватсоне, що тут відчувається просто-таки диявольська винахідливість, навіть якщо незвичайне прізвище господаря виявилось несподіваним козирем... Свій намір він обміркував надзвичайно хитромудро.

— Але навіщо йому все це?

— Ми задля того тут і сидимо, щоб про це дізнатися. Як я зрозумів з усієї цієї ситуації, це не має жодного стосунку до нашого клієнта. Тут щось пов’язане з тим чоловіком, якого вбив Еванс, — напевно, вони колись були спільниками. Ця кімната приховує якусь таємницю. Спершу я підозрював, що наш приятель має в своїй колекції щось дуже цінне, про що він і сам не знає, — це могло б привернути увагу хитрого злочинця. Але те, що помешкання займав колись сумнозвісний Роджер Прескот, наводить на інші, глибші роздуми... Гаразд, Ватсоне, озброїмось тепер терпінням і дочекаймось, коли проб’є вирішальна година.

Чекати цієї години довелося недовго. Ми завмерли, почувши, як відчинились і одразу ж зачинилися вхідні двері. Тоді різко клацнув ключ у

дверях, що вели до кімнати, й з’явився наш американець. Він тихенько причинив за собою двері, пильним поглядом озирнув усе довкола і, переконавшись у безпеці, скинув пальто і підійшов до стола, що стояв посеред кімнати, — підійшов упевнено, як людина, котра твердо знає, що і як треба робити. Відсунувши стіл, він загорнув килим, на якому щойно стояв стіл, дістав із кишені ломик, став навколішки й заходився орудувати ним біля підлоги. Скоро ми почули, як грюкнули дошки, і в підлозі з’явилася прямокутна дірка. Убивця Еванс тернув сірником, засвітив недогарок свічки й зник з наших очей.

Настав час діяти. Холмс доторкнувся до моєї руки, подаючи знак, і ми тихо підкралися до люку в підвал. Хоч як обережно ми рухалися, старі дошки все ж рипнули в нас під ногами, і з люка несподівано висунулася голова нашого американця. Його обличчя обернулося до нас і скривилося від безсилої люті, але відразу розслабилося, навіть розцвіло сором’язливою усмішкою, коли він побачив націлені йому просто в лоб два револьвери.

— Гаразд, гаразд, — мовив він якомога спокійніше, вилазячи нагору. — Мабуть, мені вас не обдурити, Холмсе. Ви одразу розкусили мене й зоставили без виграшу. Гаразд, сер, ви перемогли, а якщо так...

Він вихопив із-за пазухи револьвер і двічі вистрілив. Я відчув, як мені обпалило стегно, неначе розпеченим залізом. Та тут же пролунав глухий удар — Холмс зацідив своїм револьвером по голові злочинця. А ще за мить я побачив, що Еванс розпростерся на підлозі, й з обличчя в нього тече кров, а Холмс обмацує його тіло, шукаючи зброю. Потім міцні руки мого друга підхопили мене й підтягли до стільця.

— Вас не поранило, Ватсоне? На Бога, скажіть, вас не поранило?

Так, варто було дістати рану, а може, й не одну, щоб пізнати глибину турботливості й любові, які ховалися за крижаною маскою мого друга. Його ясні очі на хвилину затуманились, суворі губи затремтіли. Я відкрив

для себе, що в нього не тільки великий розум, а й велике серце. Ця мить відкриття винагородила мене за всі роки мого відданого служіння.

— Дарма, Холмсе. Маленька подряпина.

Він розрізав холошу моїх штанів своїм кишеньковим ножиком.

— Так, правда! — скрикнув він, глибоко зітхнувши з полегкості. — Лише шкіру зачепило. — Його обличчя озлобилося, він кинув гнівний погляд на нашого полоненого, що сидів і збентежено дивився просто себе. — Твоє щастя, негіднику, Господом заприсягаюся... Якби ти вбив Ватсона, то живим звідси не вийшов би. Ну, сер, що ви тепер скажете нам?

Але той не міг уже нічого сказати. Він лише сидів і кривився. Я сперся на плече Холмса, і ми зазирнули вниз, у невеликий підвал, що ховався під лядою. Наші очі зупинилися на якійсь іржавій машині, великих сувоях паперу, цілій купі пляшок... А на невеликому столі лежало кілька маленьких білих пачок.

— Друкарський верстат... Повний арсенал фальшивомонетника, — мовив Холмс.

— Так, сер, — сказав наш полонений, поволі підводячись, і знову впав на стілець. — Тут працював найбільший лондонський фальшивомонетник... Оце — Прескотів верстат, а ці пачки на столі — дві тисячі банкнот його роботи, кожна варта сотні фунтів і цілком придатна для оплати... Що ж, забирайте, джентльмени, а мене пустіть...

Холмс засміявся.

— Ми такого не виробляємо, містере Евансе. Ні, тепер ви ніде не заховаєтеся. Хіба не ви застрелили Прескота?

— Так, сер, я за те й відсидів п’ять років, але сварку затіяв він сам. П’ять років, за які мене слід було б нагородити медаллю розміром із тарілку! Жодна жива душа не змогла б відрізнити виробів Прескота від виробів Англійського банку, і якби я не застрелив його, увесь Лондон потонув би в його папірцях. Тільки я один знав, де він їх друкує. Чого ж тут дивуватися, що мене тягло до цього місця? Коли я дізнався, що цей придуркуватий збирач комашок із чудернацьким прізвищем сидить на справжній скарбниці й не виходить із кімнати, то намагався випхнути його звідси як тільки міг! Може, розумніше було б застрелити його та й квит... Та надто вже м’яке в мене серце, не можу стріляти в людину без зброї. Скажіть-но, містере Холмсе, який злочин я вчинив? Грошей цих не брав, старого й пальцем не зачепив... До чого тут можна причепитися?

— Звичайнісінький замах на життя, — відповів Холмс. — Але це вже не наша робота. До цього візьмуться інші. Поки що нам потрібна лише ваша вельмишановна особа. Ватсоне, зателефонуйте, будь ласка, до Скотленд-Ярду. Це, напевно, не стане для них несподіванкою.

Такі факти, пов’язані з Убивцею Евансом та його хитромудрою вигадкою про трьох Ґаррідебів. Пізніше ми довідалися, що наш бідолашний старенький приятель не витримав удару, коли його мрії розвіялися, мов дим. Повітряний замок упав і поховав під руїнами його самого. Останні новини про нього ми одержали з психіатричної лікарні в Брикстоні. А в Скотленд-Ярді був щасливий день, коли з підвалу дістали всі Прескотові злочинні знаряддя. Хоч поліції й було відомо про них, проте після смерті їхнього господаря відшукати їх стало неможливо. Еванс і справді зробив добру послугу шановним особам із карного розшуку й дав їм змогу спокійнісінько спати, бо фальшивомонетник — особлива небезпека для суспільства. Вони залюбки нагородили б його медаллю розміром із тарілку, про яку колись говорив цей злочинець, але невдячні судді дотримувались іншої, менш бажаної для нього думки. Убивця Еванс знову зник у світі тіней, звідки щойно був з’явився на білий світ.